

Srbsko na politické křižovatce: „Korupce zabíjí“ se stalo heslem shromáždění

15.4.2025 - | Transparency International ČR

Žádné hnutí nevyvolalo v Srbsku tolik naděje a nadšení jako současné studentské protesty. Unavené Srbsko, zpustošené v posledních desetiletích válkami, bombardováním, autoritářskými režimy a systémovou korupcí, se postavilo výzvě demokratické společnosti a dokázalo, že v srdcích jeho občanů stále žije čestnost a ušlechtilost.

Tento katarzní okamžik v dějinách byl naplněn slzami, úsměvy, empatií a odvahou, když studenti iniciovali protesty po celé zemi, které byly ironicky vyvolány tragickou událostí – zřícením nově zrekonstruované střechy vlakového nádraží v Novém Sadu (druhém největším městě Srbska) v listopadu 2024, při němž zahynulo 16 lidí.

Od té doby lidé ve městech i v nejmenších obcích na 16 minut zastavují dopravu, aby uctili památku obětí. Po tomto tichu následují pokojné, ale hlasité protesty, které jsou poháněny všeobecnou nespokojeností s korupcí. Občané poprvé přímo obviňují korupci z této tragédie a z neutěšeného stavu, v němž se Srbsko nachází. „Korupce zabíjí“ se stalo heslem shromáždění.

Ačkoli je frustrace z autoritářského režimu, zejména z prezidenta Aleksandara Vučića a neoficiálního vůdce vládnoucí strany (jehož volební legitimita je silně zpochybňována), zjevná, formální požadavek na jeho odstoupení se neobjevil.

■ Bez řešení problému korupce Srbsko ne může u Evropské unie, izjavila je Miša Bojović, istraživačica organizacije Transparentnost Srbija, za Radio Slobodna Evropa.

Víše na: <https://t.co/ZBpUZo6TGs> pic.twitter.com/wFK0jb7UrI

— Radio Slobodna Evropa (@RSE_Balkan) December 5, 2024

Místo toho se požadavky studentů zaměřují na zajištění toho, aby všechny instituce plnily své povinnosti – což při čtení mezi řádky naznačuje, že pokud by ovládnuté soudnictví, prokuratura a nezávislé instituce plnily svou práci, velká část politického vedení by pravděpodobně nezůstala bez úhony.

Po protestech Vučić zahájil rok prohlášením o „neúprosném“ boji proti korupci. Jen o několik dní později začalo zatýkání, zřejmě na příkaz prokuratury. Buď měli prokurátoři tyto případy celou dobu v šuplíku a prostě o nich nejednali, nebo začali s vyšetřováním až poté, co se prezident rozhodl pro svůj krok.

Ať tak či onak, většina z těch, na které se zaměřili, byli místní mocenské elity, zatímco po třech měsících stále není potvrzeno obvinění v případě zřícené střechy. Žádní vysoce postavení úředníci nebyli touto kampaní zasaženi.

Podle nejnovějšího průzkumu veřejného mínění Transparency Serbia (březen 2025) je pro občany Srbska poprvé za poslední čtvrtstoletí největším problémem korupce. Korupci na první místo seznamu problémů zařadilo 22 % občanů. Polovina občanů se domnívá, že korupce je na vzestupu. Na druhou stranu korupce v seznamu vládních priorit za posledních deset let poklesla, odstupující premiér Miloš Vučević ve svém tříhodinovém exposé věnoval tématu boje proti korupci a kriminalitě jen asi 3 % svého projevu, na jehož konci nabídl standardní rétoriku, několik nepodložených tvrzení a retrospektivní informace o práci policie. Hlavním problémem však nebylo to, co řekl, ale téměř úplná absence konkrétních plánů činnosti vlády v příštích letech.

U novom infografiku predstavljamo rezultate istraživanja javnog mnjenja o korupciji u Srbiji.

Više o stavovima građana o korupciji uskoro u tekstu! ↓ <https://t.co/1o4P3iqNeX>
pic.twitter.com/bbTwQ1boAd

— prEUgovor (@prEUgovor) April 11, 2025

Po pěti měsících největších protestů v novodobých dějinách Srbska zůstává vláda neoblomná a spoléhá na stejnou taktiku, kterou používala v posledních deseti letech, aby se udržela u moci: podvody, lži, finanční pobídky, nátlak, mediální pomluvy, osobní útoky, přímé hrozby násilím a sliby nových voleb.

Tyto metody se však již nezdaří být účinné – místo toho jen podněcují větší nespokojenost a frustraci. Občané jsou odhodláni obnovit ve své zemi pořádek a nyní žádají Evropu o podporu.

Desetiletí demokratického úpadku: Politická situace v Srbsku od roku 2012

Od roku 2012 dochází v Srbsku za vlády Srbské pokrokové strany (SNS) vedené Aleksandarem Vučićem k neustálému snižování demokratických standardů. To, co začalo jako příslib integrace do EU a reform, se rychle změnilo v systém, který se vyznačuje centralizovanou mocí, oslabenými institucemi a zmenšujícím se politickým prostorem.

Opozice se potýkala s rostoucí marginalizací, přístup do médií byl silně omezen a volby provázely neférové podmínky. Frustrace vyústila v bojkot parlamentu ze strany opozice po volbách v roce 2020, které ovládla vládnoucí strana i přes tvrzení o zaujatosti médií, nátlaku na voliče a zneužívání veřejných zdrojů. Výsledkem byl téměř monopol v parlamentu, který dále oslabil systém brzd a protivah.

Po dalším ustanovení parlamentu občané opakovaně vyšli do ulic v masových protestech, včetně mohutných shromáždění „Srbsko proti násilí“ v roce 2023, které vyvolala národní tragédie: masová střelba v bělehradské základní škole, po níž následovala další na předměstí Bělehradu. Tyto události šokovaly národ a staly se katalyzátorem širší frustrace z rozkladu institucí a státem podporovaných narativů agrese.

Po celé toto období byl parlament často nečinný nebo sloužil jako pouhý schvalovatel a smysluplná debata prakticky chyběla. Nezávislé instituce, jako je veřejný ochránce práv, Protikorupční agentura a Státní kontrolní úřad, byly politicky odsunuty na vedlejší kolej nebo zůstaly podfinancované a bezmocné.

Celkové politické klima se vyznačuje hlubokou polarizací, institucionální stagnací a rostoucím cynismem veřejnosti. Občanská společnost však zůstává aktivní a občané nadále požadují

odpovědnost a změnu – to jsou známky toho, že demokratická energie, i když je oslabená, zdaleka nevyhasla.

V uplynulém desetiletí vládnoucí strana, která se prezentuje jako „všeobjímající“ politická síla, systematicky infiltrovala státní instituce, regulační orgány a dokonce i občanskou společnost a podpořila vznik GONGO (vládou organizovaných nevládních organizací), které napodobují občanský aktivismus a zároveň prosazují vládní narativy.

Současně plně ovládla celostátní vysílání, takže v mediálním prostoru země téměř zcela chybí nezávislé hlasy. Kritická žurnalistika byla vytlačena na okraj, zatímco veřejnému mínění a politickému diskurzu dominují státní média.

Současné politické elity dokonce posílily odliv mozků a marginalizovaly zbývající společenskou elitu tím, že znehodnotily diplomy a znalosti a místo nich prosazovaly stranicky loajální jedince.

Srbsko již osmým rokem po sobě zaznamenává další pokles v celosvětovém žebříčku vnímání korupce, který sestavuje organizace Transparency International a který měří vnímání korupce ve veřejném sektoru.

Srbsko se v rámci Indexu vnímání korupce za rok 2024 (Corruption Perceptions Index – CPI), který každoročně vydává mezinárodní sekretariát Transparency International v Berlíně, umístilo se 35 body ze 100 možných na 105. místě ze 180 hodnocených zemí. Pro srovnání Česko v CPI získalo 56 bodů a obsadilo 46. příčku. Průměr EU je 62 bodů.

Serbia continued its decline in the most significant global ranking of the perception of corruption in the public sector – CPI. The index for 2024 is 35 (last year 36), and the position on the table is 105 (104). pic.twitter.com/499q6pdWUQ

— Transparency Serbia (@TransparencySer) February 11, 2025

S pomocí „přátel“

Od roku 2012 se Srbsko strategicky staví do role neutrálního zahraničněpolitického aktéra a pečlivě vyvažuje své vztahy s Ruskem a Čínou na jedné straně a s Evropskou unií a Spojenými státy na straně druhé.

Prezident Aleksandar Vučić sice oficiálně zachovává neutralitu, ale se všemi stranami uzavírá lukrativní dohody a výměnou za finanční a strategické zisky nabízí politické a hospodářské ústupky, včetně regulačních výjimek.

Jedním z takových ambiciózních projektů je srbská nabídka na uspořádání a hostitelství EXPO 2027, mezinárodní akce v hodnotě několika miliard eur, která má představit kulturní, technologické a průmyslové úspěchy z celého světa.

Zakon o EXPO omogućava rasipanje bez presedana. pic.twitter.com/KRAuFY4P3X

— Transparency Serbia (@TransparencySer) March 3, 2025

Aby vláda usnadnila tuto snahu, přijala lex specialis – zvláštní zákon, který má přednost před stávajícími právními předpisy a obchází zákon o veřejných zakázkách. V důsledku toho mohou veřejné zakázky související s touto akcí probíhat bez záruk hospodářské soutěže nebo transparentnosti a nelze je právně napadnout u žádného státního orgánu pověřeného dohledem.

Srbsko udržuje obzvláště úzké vazby s Ruskem, a to jak v politice, tak v domácích narativech. Odmítlo formálně odsoudit ruskou agresi proti Ukrajině a nadále intenzivně spolupracuje v energetickém sektoru.

Vzhledem k tomu, že Rusko drží většinový podíl v srbském ropném průmyslu, dostala se tato společnost počátkem roku 2025 pod sankce USA – uvalené Trumpovou administrativou.

Čína zároveň uzavřela se srbskými orgány výhodné dohody, především v odvětvích spojených se „špinavým průmyslem“, těžbou drahých kovů a výstavbou infrastruktury. Tyto dohody jsou často uzavírány prostřednictvím mezivládních dohod, které podobně obcházejí domácí předpisy o zadávání veřejných zakázek.

Konsorcium čínských společností bylo zodpovědné za projekt modernizace železnice, včetně rekonstrukce střechy železniční stanice, která se tragicky zřítila a zabila 16 lidí.

Přes to všechno – přes ústup Srbska od demokracie, nedodržování zásad právního státu a pochybné mezinárodní vazby – zůstala Evropská unie pozoruhodně tolerantní. Vyjádření EU k zahraničněpolitickému směřování Srbska a stagnaci zásadních reforem byla pozoruhodně mírná. Tuto shovívavost lze vysvětlit strategickým zájmem EU o Srbsko, zejména o těžbu lithia – stále více důležitého zdroje pro zajištění geopolitické nezávislosti Evropy.

Korupční krize v Srbsku: Naléhavé reformy, které nemůžeme ignorovat

Korupce dnes v Srbsku není jen politickým fenoménem – je to strukturální hrozba, která podkopává instituce, ekonomiku a důvěru veřejnosti. Nedávná zpráva občanské společnosti odhaluje hluboce zakořeněné problémy, které je třeba urychleně řešit, má-li Srbsko pokročit jako demokratický a transparentní stát.

Jádrem krize je ovládnutí státu politickými elitami, které manipulují se zákony, institucemi a veřejnými zdroji ve svůj prospěch. Tato systémová korupce vyřadila z činnosti kontrolní orgány, narušila právní stát a umožnila bujení beztrestnosti. Protikorupční strategie často existují pouze na papíře, zatímco ti, kdo jsou u moci, zajišťují, že jsou v praxi bezzubé.

Globalna antikorupcijska mreža Transparency international @anticorruption pozvala je danas Evropsku komisiju da podrži zahteve studenata iz Srbije: <https://t.co/u6ECOKRc0t>

— Transparency Serbia (@TransparencySer) April 15, 2025

Jedním z nejkritičtějších bojišť jsou veřejné finance a veřejné zakázky. Zakázky v hodnotě miliard jsou rozdávány bez řádného dohledu, často pod záminkou utajení nebo národního zájmu. Státní podniky – jedny z největších zaměstnavatelů a příjemců rozpočtových prostředků v zemi – jsou obzvláště náchylné ke korupčním obchodům.

Soudnictví a orgány činné v trestním řízení, které mají být pilíři odpovědnosti, jsou politicky ovlivňovány a často v jasných případech korupce nezasahují. Vyšetřování jsou vzácná, a když už k nim dojde, zaměřují se spíše na pachatele na nízké úrovni než na osoby u moci. Mezitím se média

zmocňují oznamovatelů korupce a obtěžují je, takže veřejnost zůstává neinformovaná nebo je uváděna v omyl.

Srbsko se stále více vzdaluje od standardů EU a čas kosmetických reforem je u konce. Země stojí na křižovatce: pokračovat v cestě institucionálního rozkladu, nebo podniknout odvážné kroky k vymýcení korupce a obnovení důvěry v demokracii. Volba je naléhavá – a v konečném důsledku o ní rozhodnou lidé.

Autorkou komentáře je výzkumnice Transparentnost Srbija.

<https://www.transparency.cz/srbsko-na-politicke-krizovatce-korupce-zabiji-se-stalo-heslem-shromazdeni>